

مهارت‌های غیرکلامی

برای مشاهده این گفت‌وگو
تصویر را اسکن کنید

دکتر محمد نیرو

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد

اشاره

یکی از مهارت‌های مهم معلمان ارتباطات غیرکلامی است. ارتباطات غیرکلامی در کنار ارتباطات کلامی می‌توانند فضای کلاس را شاداب و بانگیزه کنند. لذا نظر به اهمیت این موضوع، گفت‌وگوی جناب آقای دکتر محمد نیرو با جناب آقای دکتر محمد نوروزیان را پی می‌گیریم.

بی‌تجربه این است که انتظار دارند آنچه را معلم می‌گویند، دانش‌آموز بفهمد. او معتقد است: آموزش گفتن نیست... آموزش نگفتن است؟ از منظر ثوراندایک، آموزش یعنی کنش غیر کلامی.

دکتر نیرو: من معتقدم مهارت یک دانش‌آموز قابل کسب است که با تمرین می‌تواند شکل بگیرد؛ به گونه‌ای که به ابراز طبیعی برسد. با وجود این می‌خواهم بدانم تأثیر مهارت غیر کلامی در تدریس چگونه خواهد بود؟

دکتر نوروزیان: پیامبر اکرم (ص) می‌فرمایند: سکوت طلاست و کلام نقره است. موضوع بنده نفی آموزش سخن گفتن نیست. باید دید چرا ما برای سکوت نمی‌خواهیم بیاموزیم. من سکوت را معادل کنش غیر کلامی می‌بینم. **مایکل پولانی** وقتی از تدریس ضمنی و یادگیری ضمنی سخن می‌گوید، معتقد است در یادگیری ضمنی و غیرمستقیم منش و رفتار معلم به محتوای یادگیری تبدیل خواهد شد. برای مثال، سکوت بجا در حین درس، خود عین کلام خواهد بود.

در واقع، کلام معلم می‌شود قال و سکوت و کنش‌های غیر کلامی او می‌شود حال. اینجا دیگر معلم به جنس دیگری از سواد، یعنی سواد قلبی محتاج است. معلم با سواد هنری و قلبی خود می‌تواند آموزش غیر کلامی خود را ارائه دهد. این همان

دکتر نیرو: بنده با هدف طرح پرسش‌های نو و مواجهه انتقادی در تعلیم و تربیت، تحقیق و پژوهش را آغاز کرده‌ام. در این میان، به دنبال درک بهتر مفهوم «مهارت‌های غیر کلامی» هستم. به نظر شما مهارت‌های غیر کلامی معلمان به چه معناست و اساساً تا چه میزان اهمیت دارد؟

دکتر نوروزیان: حاصل مطالعات و تجربه‌های من می‌گوید، مهارت غیر کلامی چیزی فراتر از مهارت است. شما وقتی از مهارت سخن می‌گویید، در واقع به حوزه فن وارد شده‌اید و پدیده مورد بررسی باید پدیده‌ای عینی باشد. اگر بپذیریم که مهارت‌های غیر کلامی مهارت یا فن است، پس معلم می‌تواند با آموزش در کلاس‌های مهارتی واجد آن شود. در صورتی که به نظر بنده این مهارت جنس متفاوتی دارد و قابل آموزش نیست. در حوزه مهارت‌های غیر کلامی، بحث «دانستن» و کسب کردن مطرح نیست، بلکه موضوع اصلی، «شدن» یا «صیروت» است. از این رو، قبل از هر چیز باید فاصله میان «دانستن» و «شدن» درک شود. از این منظر کنش‌های غیر کلامی معلم نه مهارت که «فرامهارت» است.

آقای **ادوارد لی ثوراندایک** که نظریاتش در حوزه روانشناسی تطبیقی مشهورند، می‌گویند: متداول‌ترین اشتباه معلم‌های

چیزی است که هم معلم و هم دانش آموز بدان محتاج اند و آیزنر از آن به چشم هوشمند یاد کرده است. معلمی که چشم هوشمند و درک هنری دارد و در حوزه نمادشناسی دانش دارد می تواند به موضوع آموزش غیر کلامی ورود کامل تری داشته باشد.

دکتر نیرو: در واقع از سخنان شما این گونه برداشت می شود که هنر همانند چتری است که مهارت غیر کلامی زیر آن قرار دارد. با وجود این، آیا به نظر شما علم هنر (عشق)، خلاقیت در دایره هنر جای دارد و اعتقاد دارید می شود این مهارت ها را آموخت؟ آیا شما سکوت را هم جزو مهارت های غیر کلامی می دانید و آیا تأیید می کنید زبان بدن نافذتر از زبان تن یا قال است؟

دکتر نوروزیان: بله، همین طور است. همان گونه که عرض کردم، به نظر بنده مهارت ها دو دسته اند: مهارت های ذهنی و مهارت های قلبی. کنش های غیر کلامی معلم در دایره مهارت های قلبی جای می گیرند و با کشف و شهود معنادار می شوند. این مهارت قابلیت برنامه ریزی ندارد، بلکه در زمان خلق می شود. من از شما می پرسم، آیا با خواندن یک کتاب در مورد شنا، شناگر خواهید شد؟ خیر، باید به آب بیفتید و شناگری را از اعماق وجودتان کشف کنید و خودتان آن را توسعه دهید. در واقع، این گونه از مهارت، تجویز و الگوسازی ندارد و نیازمند آمادگی روحی است. هر مربی که بخواهد مهارت غیر کلامی پیدا کند، راهی جز خودمراقبتی و خویشن بانی ندارد. بله، خویشن بانی زمینه ساز رشد و ارتقای شخصیت معلم خواهد شد.

دکتر نیرو: آیا امکانش هست نمونه یا مثالی از چنین معلمی بزنید؟

دکتر نوروزیان: بله، می توان **آیت الله بهجت** را نام برد که با به چالش کشیدن تمام الگوهای مرسوم و اوج واجد بودن مهارت غیر کلامی، با راه رفتنش باعث تغییر، تحول و تربیت مخاطب می شود.

دکتر نیرو: با پنجره ای که شما گشودید، یاد حدیثی از **امام علی (علیه السلام)** افتادم: «معلم خود شایسته تر به تجلیل است تا معلم غیر». در ادامه باید بگویم، نتیجه پژوهش آلبرت محرابیان نیز با تأکید بر اهمیت مهارت های غیر کلامی به این صورت است که ۵۵ درصد پیام به واسطه زبان بدن، ۳۸ درصد به واسطه صدا و ۷ درصد از کلام منتقل می شود. در این شکی نیست که زبان بدن به عنوان جلوه مهارت های غیر کلامی، از دیگر شیوه ها نافذتر است و من معتقدم چند واحد بازیگری و تئاتر می تواند در این زمینه به معلمان یاری برساند.

دکتر نوروزیان: نکته دیگر اینکه معتقد است رفتار غیر کلامی فقط مختص معلم نیست و حتی با رفتار غیر کلامی دانش آموز می توان او را «ارزشیابی تربیتی» کرد. به نظر من،

برایند رفتار غیر کلامی می تواند جزو کارآمدترین شیوه های ارزشیابی فرهنگی باشد. در این میان، معلمان عزیز باید تفاوت «رفتار» و «عمل» را ذیل نظریه «انسان عامل» دکتر **خسرو باقری** مطالعه کنند.

دکتر نیرو: به نظر بنده می توان در فضای مجازی هم از ارتباط غیر کلامی بهره جست. در واقع، تمام فعالیت های بدنی و صداها در آموزش غیر کلامی مؤثرند. معلمی که پیوسته صحبت می کند و فن بیان ندارد، نمی تواند تدریس مؤثری داشته باشد. ابراز طبیعی معلم خود باعث نشستن آموزش بر قلب دانش آموز و پیوند روحی آموزش پذیر و آموزش دهنده می شود. آنچه از درون می جوشد، بر قلب می نشیند. حال آیا این علوم در دانشگاه فرهنگیان و در فرایند تربیت معلمان آینده بررسی می شوند؟

دکتر نوروزیان: در اغلب درس های مشخص خیر. البته بنده ناامید نیستم و معتقدم، همان چند دانشجو معلم اهل طلب که به اهمیت مهارت های قلبی دست یافته اند، ارزش آن را دارند تا در این دانشگاه وقت بگذاریم. همین چند نفر برای تربیت و تغییر یک نسل کافی خواهند بود.

نکته نهایی که به ذهنم می رسد این است که معلمان و مربیان ما باید بدانند هر چه موضوع مهم تر باشد، سهم مهارت غیر کلامی بیشتر خواهد شد. به قرآن توجه کنید. هر کجا به پیام های بسیار مهم می رسد، رمز گذاری ها بیشتر می شود: «و ما ادریک ما لیلۃ القدر/ القاره، مالمقاره». اگر بخواهیم این هنر را به معلمی تعمیم دهیم، می توانیم از مفهوم «هنر از دسترس خارج کردن» یا «هنر رمز گذاری» استفاده کنیم تا علاوه بر جذابیت، اهمیت موضوع نیز ارتقا یابد.

«هنر نگفتن» یک خودتمرینی برای معلمان است. ما کارگاه های فن بیان فراوان داریم، اما کارگاه های سکوت به هیچ وجه نداریم. چرا؟ چون ضرورتی نمی بینیم از مهارت غیر کلامی و سکوت در تعلیم و تربیت بهره ببریم. معلم امروزی باید بیاموزد هر گاه در میدان آموزش به حاشیه برود و در سکوت آموزش دهد، موفقیتش بیشتر خواهد شد. معلمان ما باید بدانند، دانش آموز به سخن آنان توجه نمی کند، بلکه به خود معلم و منشش می نگرند. برای این کار معلم مجبور است خویشن بانی و مراقبه داشته باشد تا تو دل برو و امین شود. **حضرت محمد (ص)** سال ها محمد امین بود و با مهارت غیر کلامی (منش درست) به همه درس زندگی می داد. او پس از سال ها آموزش غیر کلامی به رسالت مبعوث شد. پس معلم عزیز، «تا امین نشدی، رسول نخواهی شد».

خدایا چنان کن سرانجام کار تو خشنود باشی و ما رستگار

پی نوشت

1. Edward Lee Thorndik